

*Bernjak, Elizabeta**

A kisebbségi nyelvek jövője az EU-ban: nyelvcseré vagy nyelvi revitalizáció

The Future of Minority Languages in the EU: Language Change or Linguistic Revival

Providing support for minority languages is important both for Slovenia and Hungary, because they function as links to the neighbouring and to the other EU-member states. The two countries' joining enriches the linguistic diversity of the EU, but when elaborating their language policy, it has to be taken into consideration, that both languages are less widely spread.

1. Interkulturális kommunikáció és többnyelvűség

1.1. A modernizálásra irányuló törekvéseknek való megfelelés az EU-hoz való csatlakozás küszöbén az élet összes területén, főleg az oktatásban olyan folyamatot indított el, amely alapvetően megváltoztatja a tanításról és tanulásról eddig alkotott nézeteket. Ezek a változások összhangban vannak az Európa Tanács célkitűzéseivel, melynek a nyelvtanításra vonatkozó ajánlásai között szerepel többek között a többnyelvűség ösztönzése, a nyelvtanulás és nyelvtanítás további erősítése a nagyobb mobilitás és a hatékonyabb nemzetközi kommunikáció elérése érdekében.

1.2. A mai világban tapasztalható integrációs és globalizációs tendenciák következtében az élet összes területén kíméletlen verseny folyik, így a nyelvek és a kultúrák között is. Ezzel kapcsolatosan felmerül a kérdés, vajon a kis nyelvek a nagy világnyelvekkel folytatott versenyben képesek-e helytállni, vagy háttérbe szorulnak, és megszűnnek létezni. Szlovénia és Magyarország jövője is nagymértékben függ a nemzetközi együttműködéstől, tehát az integrációtól is. Az egységesülő Európa nyelvi és kulturális politikája a pluralitás létjogosultságát is hangsúlyozza, ami annyit jelent, hogy nem fenyegeti a nemzeti kultúrákat és nyelveket, sőt, a regionalitás szerepének növekedésével megnövekszik a kisebbségi nyelvek jelentősége is. A nemzetközi kapcsolatokban való részvételhez azonban megfelelő minőségű nyelvi kommunikációt kell biztosítani, és ennek elérésére megfelelő nyelvpolitikát és nyelvtervezést kell kialakítani. A szlovén–magyar határ menti régiót tekintve ez azt jelenti, hogy több figyelmet kell fordítani az anyanyelv tökéletesebb, magas szintű elsajátítására és a szomszédos népek nyelveinek az oktatására.

1.3. Az EU létezése tehát elképzelhetetlen a többnyelvűség állami szintű elfogadása nélkül. A többnyelvűség természetessé válása megnyitja a lehetőséget a kisebbségi nyelvek pozíciójának megváltozásához is a hivatalos kapcsolatokban és a mindennapi életben. A kisebbségi nyelv pozíciója természetesen függ az egyes országok alkotmányaitól, de nem kétséges, hogy a természetes többnyelvűség megjelenése az EU-ban, valamint a régiók szerepének megnövekedése számottevően javíthat a helyzetén, azaz a kisebbségi és

* A szerző a Maribori Egyetem szlovén nyelv és irodalom tanszékének tanára.

regionális nyelvek felértékelődhetnek, amit a globalizáció uniformizáló hatásától való félelem tovább erősít.

1.4. Ha az uniós kontextusunkban gondolkodunk, komolyan kell vennünk az Európai Tanács ajánlását, mely szerint az európai polgári jogok gyakorlásának (kommunikációs oldalról) legalább két idegen nyelv ismerete a minimális feltétele. Ez Magyarországra és Szlovéniára nézve rögtön három idegen nyelvet jelent, tekintettel a magyar és a szlovén nyelv gyengén elterjedt voltára. Ez a követelmény nemcsak értelmiségi körökben, hanem az átlagember szintjén is megjelenik. Utóbbi kontextusban komolyan meg kell fontolnunk a részkompetenciák kialakításának szükségességét a felsőoktatásban és a felnőttoktatásban is. Vonatkozik ez az egyes szakmák gyakorlásához szükséges minimális ismeretekre, és ezeken a területeken a szlovén és a magyar is szóba jönnek. Magyar, illetve szlovén beszélő anyanyelvét hasonló helyzetekben leginkább a határszéleken használhatja majd: például a muravidéki szlovének jól értik a magyart, ha nem is beszélük mind (a kétnyelvűségi helyzethez közeli állapot miatt). Kérdés csupán, hogy a magyarországi magyarok értik-e annyira a szlovén nyelvet, hogy megértsék őket?

1.5. Mennyire képes egy kisebbségi nyelv, jelen esetben a szlovén és a magyar, versenyképessé válni a jövő régiók Európájában? A kisebbség jelenlegi nyelvi állapota és a közösség iskolázottsági szintje ebből a szempontból nem biztató.

2. A kisebbségek nyelvi helyzete: a valóság és az elvárások tükrében

2.1. A határ menti térség kétnyelvűsége reális alapot nyújthat a sokat hangoztatott többnyelvűségi koncepció megvalósításához. E térségben ma a kisebbségi nyelvek megmaradásának/fejlődésének problémáját már nem annyira az őshonos területek, a kisebbség tagjainak megfelelő társadalmi és nyelvi jogvédelmezése jelenti, hanem inkább az, hogy ezeken a területeken nincs megfelelően biztosítva a kisebbség fejlődésének a lehetősége, illetve a demográfiai, gazdasági, társadalmi, kulturális és etnikai reprodukciója. Az oktatás szerepe a kisebbségi nyelv produkciója és reprodukciója szempontjából, a kisebbségi nyelv értékelése, illetve státusa a szociális mobilitás szempontjából, a kisebbségi nyelvhasználat legitimitása, intézményesítése nagymértékben befolyásolja a kisebbségi nyelv produkcióját és reprodukcióját, azonban a jogilag deklarált státustól eltekintve valójában sem az oktatás, sem a nyelvhasználat, sem a kisebbségi nyelv intézményesítése nem garantálhatja a kisebbségi nyelv teljes körű produkcióját és reprodukcióját, ha az intern mechanizmusok (a család, a környezet és a kultúra szerepe) nem segítik kellőképpen a kisebbségi nyelv vitalitását.

A modernizálás érvényesülésével az adott kisebbségeknél a helyi vernakuláris nyelv egyre nagyobb mértékben kiszorult (kiszorították) a közéleti gyakorlatból, főleg olyan színterekről, mint az igazgatási és az oktatási rendszer. Az asszimiláció különböző formái (természetes, kényszerített) egészen a közelmúltig a kisebbségi nyelv presztízsvesztését okozták, és ezzel használati körét a családi szférára vagy a helyi, szorosan vett közösségi gyakorlatra korlátozták. A kisebbségi nyelv általános „strukturális” nyelvi alárendeltségét bonyolítja még az a tény, hogy nem kapott elég vagy semmilyen szimbolikus „nemzeti”, illetve csak bizonyos mértékig „intern” vagy regionális szimbolikus összekötő funkciót, legszélsőséges esetben pedig a származási anyanyelv folklór helyzetbe degradálódott. A társadalom modernizációs folyamata nagymértékben hozzájárult a belső társadalmi és térségbeli mobilitáshoz, amely eltörölte az egykori reális etnikai határokat

is. Ilyen körülmények között az etnikai identitásvállalás két alap attribútumát veszítette el, és pedig a nyelvet és a kulturális horizontot, problematikussá vált azonban a harmadik „objektív” diszkriminatív elem is, az etnikai származás, hiszen a kisebbségi közösség saját reprodukciójában sokkal nyitottabb a többségi környezet hatásai előtt. Ezt többek között a vegyes házasságok aránya is alátámasztja.

2.2. Az anyanyelvi iskola a nemzeti kisebbségek fennmaradásának egyik legjelentősebb feltétele lehetne, azonban a kisebbségi közösségek szociokulturális helyzetét tekintve a kétnyelvű oktatás nyújthat lehetőséget a többnyelvűség kifejlődésére. Az anyanyelv oktatása, s még inkább az anyanyelven történő oktatás elsősorban mint nyelvfejlesztő eszköz játszhatna szerepet a kisebbségek nyelvi megmaradásában. Az iskola ezenkívül a kisebbségi nyelv használatának egyik fontos színtere lehetne, olyan színtér, amely a tanulókat és a pedagógusokat meglehetősen változatos regiszterkészlet kialakítására ösztönzi. A nemzetiségi iskola azon kevés munkahelyek egyike lehetne, ahol a kisebbségi nyelve minden beszédhelyzetben szabadon használható, természetesen feltételezve, hogy a kisebbségi nyelv minél nagyobb mértékben van jelen az iskolarendszer egész vertikumában.

2.3. Azonban egy csekély létszámú kisebbség esetében, a szakemberhiány és a túl alacsony diáklétszám gyakran akadályozza a teljes körű anyanyelvű, de a kétnyelvű oktatást is. Ez az állapot nemcsak azért veszélyes, mert a kisebbségi nyelv fontos regisztereinek, a szaknyelvnek a létét veszélyezteti, s ezzel a kódváltásra, gyakran pedig „kevertkétnyelvűsége” (Grosjean-Soares 1986) kényszeríti a beszélőket, hanem azért is, mert ezzel a kisebbségi nyelv presztízs-csökkenését is előidézi. Az a nyelv, amely nem használható a szakmai és társadalmi előrehaladás eszközeként, behozhatatlan hátrányba kerül vetélytársaival, elsősorban az állam nyelvével, de a nagy világnyelvekkel szemben is. Ez utóbbi problémát az anyanyelvű közép- és felsőoktatás lehetőségének megteremtésével lehetne megszüntetni, de ez sem oldaná meg automatikusan a problémát, hiszen a kisebbségek már számarányuknál fogva is kevesebb szellemi erőforrásra támaszkodhatnak, mint a többségi nemzet, s így szükségszerűen kerülnek hátrányos helyzetbe. Ezen a gondon az anyaországi erőforrások igénybevitelével lehetne enyhíteni, például közép- és főiskolai, egyetemi vendégtanárok alkalmazásával.

2.4. Ismervén országaink oktatáspolitikai törekvéseit és a létező gyakorlatot, megállapíthatjuk, hogy a fenti követelményeknek megfelelő kisebbségi oktatási rendszer valójában a mai határ egyik oldalán sem létezik. A kisebbség egy részére jellemző, hogy dominanciaváltáson ment keresztül, vagyis az iskolába lépő gyermekek nagy részének másodnyelvi ismeretei biztosabbak, mint az elsőnyelviéik. Előfordul az is, hogy a család nyelvátörökítő szerepe teljesen megszűnik, s az iskola kénytelen a diákok őseinek nyelvét másodnyelvként oktatni.

2.5. A kisebbségi iskolák a kontaktusos területen zajló társadalmi és etnikai-nyelvi folyamatok jó indikátorai. Itt először is felvetődik a meglévő oktatási modellek kérdése, amelyek nagyon is eltérnek egymástól. A tárgyalt térségben relatíve kis távolságon az oktatási rendszerekben a kisebbségi nyelv eltérő mértékű jelenlétével találkozunk. A szlovén oldalon a kétnyelvű iskolával, amelyben a kisebbségi és a többségi nyelv tannyelv és tantárgy a többségi és a kisebbségi tanulók számára egyaránt, ami természetes, még nem jelenti a két nyelv kiegyensúlyozott birtoklását és használatát, még akkor sem, ha a két nyelvet külön-külön csoportokban anyanyelvi és környezetnyelvi programok és követel-

mények alapján valósítják meg. Magyar oldalon pedig a nyelvoktató rábavidéki iskolával találkozunk, amelyben a kisebbségi nyelv csak tantárgyként szerepel, és egyébként is igen alacsony szintű kommunikatív kompetenciát eredményez. Megkérdőjelezhető az iskolatípus nemzetiségi minősítése is: ha valóban csak nyelvet oktat, s a kisebbség és az anyaország történelme, kultúrája, földrajza nem vagy csak minimális mértékben jelenik meg a tananyagban, akkor ez az iskolatípus valójában nem felel meg a kisebbségi iskola fogalmának. Ha pedig a tanítás az idegennyelv-oktatás módszereit követi, akkor az ilyen nyelvoktatás nem nyelvmegtartást, hanem legtöbbször nyelvcsere eredményez. Ami az anyanyelvi nevelést illeti, a legfőbb probléma az egy nyelvűségi szemlélet és a nyelvi változatok iránti érzéketlenség. Mindkét iskolatípusban erőteljesen érvényesült a többségi nyelv presztízsének növekedése, illetve dominanciája az oktatásban.

2.6. A meglévő modellek mindkét oldalon elvileg eléggé alternatívák, illetve komplementárisak – kivéve a szlovén kisebbségi iskolát a Rábavidéken és a szlovéniai határmenti többségi szlovén iskolákat –, köztük létrejöhetne bizonyos mértékű konkurencia az uniós csatlakozás után. Kérdés azonban, hogy képes-e a nyelvoktató vagy a kétnyelvű iskolatípus az iskolakörnyezetből származó nyelvi hiányosságokat valamiképp pótolni, illetve fejleszteni az új elvárásoknak megfelelő kommunikatív kompetenciákat. A kérdés további aspektusa a társadalmi, illetve etnikai-nyelvi környezettel kapcsolatos, nevezetesen azzal, mennyire érdekeltek, motiváltak a többségi nemzet tagjai a társadalmi környezet, illetve a szomszédos ország nyelvének elsajátítására. Mindez ugyanis felveti a kisebbségi iskolák további fejlődésének, a kisebbségi nyelvek tanításának még megoldandó kérdéseit is. Ezek a konstellációk ugyanis felvetik egyrészt a kisebbségi valóság megmaradásának és felértékelődésének a szükségességét, másrészt a többségi környezettel való konfrontációt, amelyek a kisebbségi közösségeket és nyelvüket válaszütt elé állítják: a szegregáció és önzoláció, valamint az integráció és asszimiláció elé. Mindezeket túl azonban a kisebbségi iskolák fontos, pótolhatatlan szerepet tölthetnek be a kultúrkontaktusos térségben: elsősorban a kisebbségi közösségek kulturális sajátosságainak a kifejezői, másrészt pedig az új európai kultúrában megfogalmazódott együttélés és integráció kiépítésének a fontos tényezői is. A kisebbségi iskolák nem egzisztálhatnak mint a múlt egyfajta folklorizált és fosszilizált maradványai, amelyet a centralizált hatalmak kisebbség-nagyobb jóindulattal toleráltak, hanem legyenek a jövő iskolájának igazi laboratóriumai, amelyek nyitottak az oktatás és nevelés kvalitatív fejlődése irányában, a modern európai civilizációs követelményekhez való alkalmazkodásban, a benne zajló integrációs folyamatok szempontjából is, természetesen a kulturális másságuk megőrzése mellett.

2.7. Az új politikai helyzet az, hogy e térség mai államai az EU tagjai lesznek május 1-jétől. Ez pedig azt jelenti, ha nyelvoktatási elképzeléseinket érvényesíteni akarjuk, és e tekintetben többé-kevésbé jól felkészített munkavállalókat szeretnénk képezni, új koncepciójú iskolákra van szükségünk. A térségben megnő az önkormányzatiság elve alapján a régiók szerepe, ezekben pedig fontos szerepe lesz a kisebbségeknek is. Felértékelődik a kisebbségi helyzetben levő nyelv, elérheti azt a státust, ami ma még e térségben csak az ún. államnyelveknek adatik meg, a nyelvhasználat minden szintjén elsődleges közösség-szervező szerepe lehet. A kisebbségi nyelv megmaradása több szempontból is fontos: elsősorban az érzelmi, közösségi tudati szempontból, azonban a társadalmat alkotó egyén szempontjából is, mert az alapvető műveltségi háttérrel, amelyre ráépülhet a képességek szerinti legmagasabb szintű szaktudás, a felnőttkori szakmai váltás, a munkahelyi mobilitás, az idegen nyelvek ismerete, a világban való eligazodást biztosító társadalmi ismer-

ret, nem lehet biztosítani az anyanyelv, illetve az első nyelv nélkül. Az elv tehát világos, az anyanyelvközpontú oktatási modellnek mind a nyelvoktató, mind a kétnyelvű közoktatásban, szakoktatásban, azaz az alap- és középfokú munkaerő képzésében nagy jelentősége van. Ezt az igényt a jelenlegi iskolarendszerek oktatási gyakorlata nem elégíti ki. Sem a nyelvoktató iskolatípus, amely a kisebbség nyelvét tantárgyként oktatja, a politikai többség nyelve, azaz az államnyelv pedig tanítási nyelvként szerepel, sem pedig a többségi nyelv dominanciáján alapuló kétnyelvű oktatás.

2.8. Az uniós jövőképhez hozzátartozik, hogy ebben a térségben a nyelvek és kultúrák találkozásával, együttélésével a kialakuló vagy újjáalakuló, gazdasági egységeket működtető régió életében is számolni kell, hiszen nincs olyan természetes, és nem lesz olyan mesterséges akadály, amely a különböző népességek folytonosságát megszakítaná. Inkább az tételvezhető fel, hogy a jelenlegi kis regionális központok irányában kiterjed a két vagy többnyelvűség igénye, hiszen a mozgó munkaerő-áramlás többnyire a közelben fog lezajlani. E kiterjedtebb térségben az idegen nyelvek ismeretére való igény tekintetében az ún. világnyelvekre az értelmiségi elitnek lesz szüksége, viszont bizonyára tömeges igény jelentkezik a szomszéd nyelvének megtanulására, és a megfelelő szakmai területen a munkavállaláshoz szükséges szinten való gyakorlati alkalmazására. Ez pedig mindenekelőtt feltételezi a közoktatásban megszerzett nyelvtudás további fejlesztését a szakmai nyelvtudás irányába. Senki sem vitatja, hogy a jelen és közeljövő fiatal értelmiségijétől alapvető követelmény a magas szintű nyelvtudás. Nemcsak azért, hogy az uniós csatlakozás a lehető legkisebb zökkenővel járjon, hanem elsősorban azért, hogy a hazai alkotóképes tudás versenyképes legyen a világban. A folytatáson múlik, hogy a jövő Európája valóban a nyelvi sokszínűség Európája lesz-e, és hogy az itt élők számára sikerül-e biztosítani a lehetőséget arra, hogy hozzáférjenek a többnyelvűség nyújtotta kulturális és gazdasági előnyökhöz. Olyan folytatásban reménykedünk, amely az európai államok nyelvpolitikájában alapértéknek tekinti a kisebbségi, a regionális, a kevésbé elterjedt nyelvek támogatását, amely a nyelvoktatás-politikában komoly eszköztárat vonultat fel a nyelvek elterjesztésére (Vörös 2002).

2.9. Az eddigiek alátámasztják a következő tételt: a kisebbségek iskolaügye választás előtt áll, mert olyan pontra érkezett, ahol a rendszer lassú, óvatos javítási kísérletei már alig vezethetnek eredményre. Ha a helyi kisebbségi önkormányzatok nem lesznek képesek önfenntartó kisebbségi intézményeket saját rendszerként kiépíteni, akkor a fenti negatív tendenciák egyre erősödnek, legrosszabb esetben pedig a nemzetiségi/kétnyelvű oktatás fogalma teljesen tartalmatlanná válik. Ez a fatális következmény a kisebbségek szempontjából egzisztenciájukat veszélyeztető távlatnak tekinthető, mivel a nyelv továbbadásának megszokott folyamata a családban már alig lehetséges. Ez azt jelenti, hogy itt a többségi nyelv felé irányuló nyelvcserefolyamat megszakításának a tervezéséről van szó. Ha ez a kísérlet egy jól kidolgozott kétnyelvű és hosszú távon részben egynyelvű, azaz az anyanyelv dominanciáját előnyben részesítő iskolarendszerrel nem sikerül, akkor bekövetkezhetik a kisebbségek teljes asszimilációja, előbb nyelvi, majd identitásbeli szinten is. A kísérlet sikere sok összetevőtől függ. Vannak azonban példák a már csaknem elfelejtett nyelvek revitalizációjára (pl. katalán). Nagyon fontos azonban a kisebbség akaratát is a nyelve feléledését illetően, az ún. „újraélesztési attitűd” (Molnár 1998), ami a szlovéniai magyaroknál jelen van, kevésbé van jelen a rábavidéki szlovéneknél.

Mindkét országnak is előnyös lenne a kisebbségek kétnyelvűségének megtartása, illetve újraéledése. A szlovén, illetve a magyar az Unió hivatalos nyelve lesz, ez bizonyára kölcsönösen is növeli majd a két nyelv piacértékét és presztízsét is. Az EU bővítése való-

színiüleg hoz majd egyelőre még fel nem mérhető változásokat. A kétnyelvűség mint mintha egyre fontosabb célként fog szerepelni, a feltételeket pedig az intézményeknek kell előteremteni. Tehát ezen keretek között is pozitívan ítélandók meg a kisebbségi nyelvek újraéledésének támogatásával kapcsolatos törekvések.

2.10. Felmérések és tények tanúskodnak arról, hogy a kisebbségi tanulók anyanyelvi kommunikatív kompetenciája hiányos, az anyanyelvükön történő szakmai gondolkodásra szinte képtelenek, a nemzeti identitásjegyeik külső és belső alkalmazás-igényének a szintje egyre kopik. Ezért szükséges egy ígéretes nyelvpolitikai koncepció kialakítása. A kisebbségi nyelv státusát illetően ez egyrészt a szlovén kisebbségi nyelv státusának újratervezését jelenti a nevelési-oktatási folyamatban, horizontálisan és vertikálisan egyaránt, tehát tantárgyi státuson kívül nyerje el a tannyelvi, illetve társtannyelvi státust. A kétnyelvű oktatásban a magyar nyelv státusa elvileg rendezett, jóllehet a gyakorlatban a többségi nyelv dominanciája érvényesül, itt inkább a két nyelv szimmetrikus megosztásának a tervezése szükséges. Másrészt pedig a kisebbségi helyzetben lévő nyelv korpusztervezését is jelenti. Ez pedig a nyelv oldaláról a standardizáció, a beszélő felől nézve pedig a szlovén, illetve magyar kettős- vagy többnyelvűsödés, a különböző regiszterek és stílusok elsajátításának tervezésével érhető el. Itt két fontos feladatot említhetünk: nagyobb figyelmet kell fordítani a standard változat elsajátítására, ha lehet, nemcsak a nyelvi órákon, hanem a nem nyelvi, illetve szaktantárgyaknál is, és pedig annak érdekében, hogy a köznyelvi variáns minél tökéletesebb legyen, és így alkalmas a formális beszédhelyzetekben való használatra. A beszélőkben/tanulóknál pozitív magatartást kell kialakítani a vernakuláris kontaktusváltozatokra vonatkozóan is, hiszen a kisebbségi helyzetben szükség van mindkét változatra, csak éppen más beszédhelyzetekben.

2.11. Az EU-intézmények irányelvei alapján a háromnyelvű európai polgár ideálját tartja szem előtt, a hipotetikus régióban a nemzeti kisebbségek nyelve jelentheti a harmadik nyelvet, amely egyben a két szomszédos ország nyelvének a tanulását is ösztönözheti. A sikeres interkulturális kommunikáció érdekében ezen túl szükséges a szakmai kommunikáció/ szaknyelv kérdéskörének kétszintű kezelése: egyrészt az „általános” nyelvoktatásban is elő kellene készíteni a szakma gyakorlásához, a nyelvigényes foglalkozásokhoz szükséges nyelvi készségek fokozatos kifejlesztését; másrészt meg kellene találni a szaknyelv-oktatásnak a szakképzésben a helyét.

3. A kisebbségi anyanyelvi oktatás: indokok és dilemmák:

3.1. A kisebbségek anyanyelvi oktatása és legfőképpen felsőfokú képzése aktuális politikai problémává vált. A nemzeti kisebbségek iskolázottságának szintje az adott térségben nagyon eltérő, általánosnak tekinthető azonban a lemaradásuk a felsőoktatásban a többségi nemzetekhez képest. Ugyanakkor pedig beigazolódtott, hogy a kisebbségek megfelelően képzett értelmiség nélkül elszegényesednek, képtelenné válnak saját közösségük mindennapi igényeinek színvonalas kielégítésére, kultúrájuk, hagyományaik megőrzésére, ezért a felsőoktatásból való kirekesztésük, kivételt csak a nemzetiségi tanárképzés jelent, hosszú távon nem érdeke a többségi nemzetnek sem.

3.2. A kisebbségeknek tehát szükségük van olyan intézményekre, amelyek – részben vagy teljesen – anyanyelvi felsőfokú képzést nyújtanak számukra. Nemcsak azért, mert

az általuk lakott területen kialakult kulturális örökségnek a megőrzése, ápolása az ottani közösség feladata, hanem azért is, mert a hagyományok továbbfejlesztése egyúttal a közösségek fennmaradását is biztosítja. Ezenkívül kétséges az általuk lakott régió jövője is, ha nincs korszerű műveltséggel rendelkező értelmiségük, amely segít a társadalmi–gazdasági problémák leküzdésében. Az értelmiség nagyságát tekintve viszont a kisebbségek általában le vannak maradva a sok évtizedes etnikai alapú diszkrimináció miatt. Ennek hátrányait csak úgy lehet valamelyest csökkenteni, ha a korábbinál nagyobb lehetőséget kapnak a felsőfokú képzés megszerzésére, természetesen azzal a megszorítással, hogy pl. egyetemet nem lehet bárhol alapítani: szükség van a kisebbségi lakosság megfelelő lélekszámára és a szükséges előképzettségre is.

3.3. A kisebbségek által lakott terület gazdasági fejlődése szempontjából is szükség van magasan kvalifikált szakemberekre, hiszen a külföldi tőke inkább telepszik oda, ahol olcsó, de jól képzett munkaerőre talál. Általában mindenütt szükség van a kisebbségi nyelvet beszélő szakemberekre, a Rábavidéken és a Muravidéken valószínűleg érdemes lenne szlovén, magyar és német nyelven történő idegenforgalmi képzést szervezni. De legnagyobb mértékben az EU-integráció előmozdítása érdekében van szükség a kisebbségek anyanyelvű felsőoktatására, hiszen az integráció nem valósítható meg a szakmai terminológiát két-három nyelven jól beszélő szakemberek nélkül.

3.4. Összegezve megállapíthatjuk tehát, hogy szükség van a kisebbségek anyanyelvű oktatásának a fejlesztésére, de felmerül a kérdés, hogy milyen formában. A felsőoktatási hálózat kibővülését, főleg egy határokat átvéelő régió esetében, mint amilyen a szlovén–magyar határ menti térség, össze kellene kötni a kisebbségek lemaradását kompenzáló oktatási formák létesítésével, a régió gazdasági–társadalmi szükségleteinek megfelelő irányú képzés beindításával, egy ma még e térségben hipotézisként jelentkező multikulturális, többnyelvű felsőoktatási modell keretében, követendő példaként említsük meg az olaszországi osztrák kisebbség számára 1998-ban alapított bolzanói Szabad Egyetemet (Kollár 1999).

Az általános művelődés-, kultúr- és szociálpolitikai célkitűzések mellett elsősorban többnyelvű gazdasági szakembereket képezne, akik nemcsak a regionális munkaerőigényeket tudnák kielégíteni, de hozzá tudnának járulni ahhoz is, hogy a régió beleillesszék a nemzetközi gazdasági folyamatokba. A regionális szükségletek kielégítése érdekében biztosítaná az anyanyelvű óvodapedagógusi, általános iskolai és középiskolai tanárképzést, amelynek lehetőségét az alkotmány garantálja a kisebbség számára. A bolognai deklaráció irányelveinek betartásával, a felsőoktatási képesítések elismeréséről szóló európai egyezmény, az egységes kreditrendszer alapján biztosítaná a diákok, tanárok, kutatók mobilitását is.

Befejezés helyett

A tárgyalt régió kisebbségi nyelveinek fennmaradása nagymértékben attól is függ, hogy milyen szerepük lesz e nyelveknek – az anyaországi nyelvvel együtt – a jövő Európa interkulturális kommunikációjában, főleg pedig a mai határokat átvéelő többnyelvű régióban. A kisebbségi közösség tagjainak szabad uniós áramlására, amely az európai integráció egyik fontos elve, és az európai jogok gyakorlására akkor lesz mód, ha megadjuk hozzá a szükséges nyelvi eszközöket, melyek a közvetlen vagy távolsági interperszonális kommunikációt lehetővé teszik. A fenti megállapításból két ponton lehet tanulságokat le-

vonni. Először is Szlovénia és Magyarország számára fontos a kisebbségi nyelvek támogatása, mert összekötő kapcsolatot jelenthetnek mind a szomszédos, mind az Európai Unió országok viszonylatában. Másodsorban a magyar és a szlovén nyelv az EU hivatalos nyelvűvé válnak, a két ország csatlakozásával gyarapítjuk az EU nyelvi sokszínűségét, azonban számokat tekintve mind a magyarok, mind a szlovének az ún. kevésbé elterjedt nyelvek beszélői lesznek. Ennek tudatában kell nyelvpolitikát alakítani. Ahhoz, hogy a két tárgyalt nyelv bekerüljön az európai nyelvek rendes »vérkeringésébe«, részt kell venni plurális többnyelvű projektumokban. A nyilvánvaló, gyakorlati hozadék mellett, egy több szomszédos országgal létesített projektum hozzájárulhat esetleges feszültségek enyhítéséhez, a megértéshez, a kölcsönös tisztelethez és elismeréshez. Ez, véleményem szerint, sokban függ attól is, milyen mértékben becsülik meg a kisebbségek saját nyelvüket, mennyire lesznek képesek érvényesíteni nemzeti jogukat, milyen mértékben tudnak alkalmazkodni nemzetiésként, nem asszimiláltakként az új viszonyokhoz és kihívásokhoz.

Irodalom

- Bernjak, E.: 1999. *Jezikovnosistemski vidiki primanjkljaja v slovensko–madžarskem jezikovnem stiku*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Bognár A.: 1999. Az idegen nyelvek oktatásának helyzete az EU-hoz való csatlakozás tükrében. In: *Európai-füzetek 4. Európai dimenziók a hazai nyelvtanításban*. Tallér Kiadó Veszprém.
- Francescato, G.: 1993: Sociolinguistica delle minoranze. In: *Sobrero, Introduzione all'italiano contemporaneo*. Laterza, Roma, 310.
- Grosjean, F. – Soares, C.: 1986. Processing mixed language: Some preliminary findings. In: Vaid, J. (szerk.): *Language Processing in Bilinguals: Psycholinguistic and Neuropsychological Perspectives*. Hillsdale, NJ., Lawrence Erlbaum, 145–179.
- Kollár, A.: 1999. Nyelvi kisebbségek Olaszországban. *Acta Romanica XIX*. JATEPress. Szeged, 217–230.
- Kurdi K.–Ring É.: Kisebbségi felsőoktatás az Európai Unióban és a Tiroli modell. In: *Kétnyelvű oktatás – nemzetiségi iskola*. Előadás, Szentgotthárd.
- Lanstyák I.: 1994. Az anyanyelv és a többségi nyelv oktatása a kisebbségi kétnyelvűség körülményei közt. *Regio*, 5/4, 90–116.
- Molnár, H.: 1998. Újratanulható-e az anyanyelv a magyarországi kisebbségi iskolákban? *Kisebbségkutatás*, 3, 321–323.
- Nagy P. T.: 1997. Nemzetiségi oktatás története Magyarországon. In: Báthory, Z.–Falus, I. (szerk.) 1997: *Új Pedagógiai Lexikon*. 2. köt. Budapest: Keraban Könyvkiadó, 558–561.
- Szabari K.: 1996. Az Európai Unió és a nyelvek. A nyelvi szabályozás gyakorlata, valamint a fordítás és tolmácsolás jelene és jövője. *Modern Nyelvtanítás*, 3. szám, 31–45.
- Vörös O.: 2002. Nemzetiségi iskolák – Euro-iskolák. In: Ruda Gábor (szerk.): *Nemzetiségi iskolák – kétnyelvű oktatás*. Szentgotthárdi konferencia. Pilisvörösvár–Graz, 98–106.